

בתור הקדמה צו הבא לקמן:

מובן ופשוט, אז ברוב הענינים ככולם, איז דא כללות הענין און זיין תוכן ונקודה פנימית, און זיינע פרטים ופרטי פרטים, ובמיוחד אין אזא ענין עקרי ווי ח"י אלול,

ולכל לראש — אויך בהתבוננות אין א פרט, קומט דער זכרון עכ"פ פון זיין תוכן ונקודה הפנימית ביז צו אראפבריינגען דאס אין א „בכח" ובמעשה, וואס המעשה הוא העיקר

אזוי אויך בענין ח"י אלול — וואס לקמן קומט א שקו"ט בתורת הבעש"ט וועלכע איז געזאגט געווארן אין איינעם פון די ח"י אלול'ס,

איז דאס לאחר ווי ישם לנגד עיניו ויתבונן אין דער נקודה הפנימית שבזה, וועלכע דריקט זיך אויס ב„שמו אשר יקראו לו בלה"ק"א — ח"י אלול, ובלשון הרב נשיא דורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר ב:

(א) ח"י אלול איז דער טאג וואס האט געבראכט און ברענגט א לעבן אין אלול. (ב) ח"י אלול גיט א חיות אין דער עבודה פון אנג' לדודי ודודי לי ד.

און מען קען מוסיף זיין בדרך אפשר, אז די עבודה כללית פון אני לדודי (וועלכע בריינגט דעם כללות הענין פון ודודי לי) טיילט זיך אין די פרטים, וועלכע זיינען אויך מרימוז בר"ת פון אלול:

אלול — ר"ת: אנה לידו ושמתי לך ה', ענין ערי מקלט. ובעבודת האדם יהוה קו התורה, כי דברי תורה קולטין הן י.

אלול — ר"ת: אני לדודי ודודי לי ז, קו העבודה היא התפלה, ובפרט בימינו אלו שאין לנו אלא עבודה שבלב זו תפלה ט, שתופל י ומחבר את ישראל לאביהם שבשמים.

אלול — ר"ת: איש לרעהו ומתנות לאביונים יא, קו דגמילות חסדים.

ובתור הקדמת ויסוד לכל קוין אלו

אלול — ר"ת: (ומל ה' אלקיך) את לבבך ואת לבב (זרעך) יב — ענין התשובה.

(י) ס"ה ואילך.

(א) שער היחוד והאמונה פ"א.

(ב) לקוטי דיבורים ח"ג ע' 946. ס' השיחות תש"ה ע' 122.

(ג) שה"ש ג. — ר"ת אלול (אבודרהם סדר תפלת ר"ה. פנ"ח שער ר"ה פ"א. שער הפסוקים עה"פ. ועוד).

(ד) וראה לקו"ש ח"ד ע' 1351 ואילך. ח"ט ע' 337 ואילך. ח"י ע' 347 ואילך. ח"ט ע' 250 ואילך. ועיי"ש

שהב' נוסחאות הם בהתאם להב' ענינים שביים זה: יום הולדת הבעש"ט — מייסד תורת החסידות הכללית

ויים הולדת דאדו"ז — מייסד תורת חסידות חב"ד.

(ה) פרי עץ חיים שם. שער הפסוקים שמות כא, יג. ראה ג"כ לקו"ש ח"ב ע' 623.

(ו) מכות י, א.

(ז) ראה לעיל הערה ג.

(ח) ראה ספר המצות להרמב"ם מ"ע ה, ובכ"מ.

(ט) תענית ב, א.

(י) ראה רש"י בראשית ל, ח, ובאור התורה שם.

(יא) בס' ערוגת הבושם בשם ס' אמריכל.

(יב) בעל הטורים דברים ל, ו.

ח"י אלול

ה' יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד.¹

אעפ"כ געפינט מען ניט, אז דער יום הולדת² זאל ווערן א יום טוב ויום שמחה בגלוי ובפרסום, אין הנהגה במעשה בפועל לכל ישראל³ [ובנוגע לז' אדר איז, ע"פ שו"ע⁴, ז' אדר א יום תענית מצד שמת בו משה].

בנוגע אבער דעם יום הולדת פון בעש"ט און דעם אלטן רבי'ן בח"י אלול איז נתגלה געווארן ע"י נשיא דורנו בשם אביו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, אז דאס איז א יום שמחה ביו באמירת „גוט יום טוב“⁵, און דער רבי דער שווער האט דעם יום טוב מגלה געווען צו אלע אידן⁶.

און וויבאלד אז ענינים פארבונדן מיט תורה זיינען בדיוק, איז מובן, אז די

א. ח"י אלול איז דער יום הולדת פון די שני המאורות הגדולים: מאנטאג ח"י אלול תנ"ח איז דער יום ההולדת פון דעם בעל שם טוב, און מיטוואך ח"י אלול תק"ה איז דער יום ההולדת פון רבינו הזקן⁷.

דער ענין, אז איז יום הולדת פון א צדיק איז א זמן פון שמחה, שטייט בכמה מקומות בחז"ל — בפרט לגבי יצחק אבינו⁸ און משה רבינו⁹, ביו אז דאס האט אויפגעטאן בפועל במעשה רב, ווי עס שטייט אין מדרש אז דער טעם וואס מ'האט דעם משכן אויפגעשטעלט שפע"טער, און ניט גלייך נאך דעם ווי ער איז פארטיק געווארן — „מפני שחשב הקב"ה לערב שמחת המשכן בשמחת היום שנולד בו יצחק אבינו לפי שבאחד בניסן נולד יצחק אמר הקב"ה הריני מערב שמחתכם שמחה בשמחה“.

נאך מער: מ'געפינט אז דער יום הולדת פון משה רבינו, ז' אדר, האט גע'פועלט' דעם ביטול גזירת המן וואס איז אויסגעפאלן אויף חדש אדר — „ולא

(7) מגילה שם. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 343 ואילך.

(8) יום הולדת סתם. משא"כ כשנעשה בר מצוה (זהר חדש טו, ד כביום החופה), בר ששים (מו"ק כח, א) ועוד. — וראה שיחת יא ניסן תשכ"ב (בלקו"ש ח"ה ע' 132 ואילך).

(9) ולהעיר מנזר יד, א ובתודיה אמר כמשה שם „או כיום הוולדו קאמר ושמחה קבל עלי“ (ועד"ז כפי הראש וחס' הראש בשטמ"ק שם). הרי לא מצינו מפורש ברז"ל שהי' יום שמחה אחר מיתת משה. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז שם.

(10) טושיע או"ח סי' תקפ"ב. וראה לקו"ש שם ע' 342 הערה 5.

(11) סה"ש שם ע' 140 ואילך. ולהעיר שבשנה זו (ח"י אלול — תשמ"ג) נתמלאו ארבעין שנים משנה ההיא (ח"י אלול — תש"ג). וראה פרי"ש סוף פרשתנו (תבא) — מע"ז ה, ב.

(12) ראה סה"ש שם ע' 142. וראה גם שם ע' 89 ואילך. ס"ע 185 ואילך. סה"ש תשי"ז ע' 122 ואילך. ועוד.

(1) שיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר (סה"ש תשי"ז ע' 141) — בשם אביו.

(2) תנחומא ס"פ פקודי. שמור פני"ב, ב.

(3) מגילה יג, ב. וראה ר"ה (יא, א) בנוגע לחודש שנולדו בו האבות. וראה לקו"ש ח"ה ע' 86 בהערות ושוה"ג (וש"ג) בנוגע ליום הולדת דכל אחד מישראל. וראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 331 ואילך. ח"ב ע' 398 ואילך.

(4) תנחומא שם. וראה גם שמור שם.

(5) ראה ע"י יוסף שם. ובשמור שם נזכר רק החודש (וראה יפ"ת שם).

(6) ראה יפ"ת לשמור שם, דא"ז סתירה להכלל דאין מערבין שמחה בשמחה.

השתדלותין וטרחא אז ער זאל זיין בריא ושלם; (כנ"ל) אוכל מאכילת אמו בדרך ממילא, ועד"ז בנוגע שתי' — משא"כ לאחר שנוולד איז דאס פארבונדן מיט טירחא, וכמה פעמים מיט צער פאר דעם תינוק וכו'.

ועאכו"כ בנוגע לרוחניות (בא א אידן): דער תינוק במעי אמו איז „נר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו" און „מלמדין אותו כל התורה כולה", אבער „כיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה", און דערנאך און ערשט „משיתחיל לדבר", איז „(אביו) מלמדו תורה צוה כו"ו" און שפעטער „בן חמש למקרא בן עשר למשנה כו"ו" ביז ער קען צוקומען צו דער שלימות לימוד התורה פון „בן ארבעים לבינה" — און נאך א מיעוט קומט צו „למד כל התורה כולה".¹⁶

איז דאך דער יום הולדת א געוואל-דיקע ירידה¹⁷ לגבי דעם מצב ווי ער איז אלס עובר במעי אמו — טא וואס איז די שמחה פון א יום הולדת?

איז דער ביאור אין דעם²⁰ מובן פון דעם חילוק צווישן אן עובר און א נולד

שמחה ועילוי פון דעם יום הולדת בחי אלול, איז ניט נאך ווייל דורך דעם בעש"ט און אלטן רבי'ן האט זיך אויפ-געטאן א נייער גילוי אין תורה ועבודת ה' — דער גילוי פון תורת החסידות הכללית ותורת חסידות חב"ד צו כלל ישראל — נאך אויך ווייל דער חידוש ענין השמחה ביום הולדת איז פאר-בונדן במיוחד מיטן בעש"ט און דעם אלטן רבי'ן און תורת החסידות שנת-גלתה על ידם.

און נאך מער: די שייכות איז צו זיי ביידע צוזאמען. וכלשון אדמו"ר נ"ע וועגן ח"י אלול „היינט איז דער יום הולדת פון אנוזערע שני המאורות הג-דולים", ד.ה. אז די נקודת הענין פון אט דעם יום הולדת דריקט זיך אויס דורך ביידע „מאורות הגדולים" צוזאמען, דעם בעש"ט און רבינו הזקן.

ב. וועט מען דאס פארשטיין בהקדם הביאור בפשטות אין וואס עס באשטייט די שמחה ביום הולדת:

איינער דער קינד ווערט געבארן, ווען ער געפינט זיך נאך במעי אמו, האט ער אלע איברים ביז אויך שערות וציפר-נים¹⁸. נאך מער: ביי אים איז אויך פאראן תנועות האברים, „אוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה"¹⁹, א.ז.וו.

ואדרבה: בשעת ער איז במעי אמו איז ער אין געוויסע זאכן „שטארקער" ווי לאחר שנוולד: במעי אמו איז ער שמור¹⁵ פון עניני היזק כו' בדרך ממילא ע"אמו, משא"כ נאך דעם ווי ער ווערט גע-בארן, דארף מען האבן פארשידענע

(16) ל' אדה"ז בריש הלכות ת"ת שלו — מסוכה מב, א.

(17) אבות ספ"ה.

(18) ובלי המורה על חידוש (מנחות צט, סע"ב): שאל בן דמה כו' כגון אני שלמדתי כל התורה כולה. — וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א סיד"ה. פ"ב ס"ב ואילך.

(19) ולהעיר מהמובא בדרישה יו"ד סו"ס רסד: מה שנוהגין בשבת לבקר אצל תינוק הנולד משום שהוא אבל על תורתו ששכח כו' ונראה משום הכי ניתנה מילה לחי' ימים אחר שעברו ימי אבילות.

(20) בכל הנ"ל ובהבא לקמן — ראה בארכה לקו"ש ח"ב ע' 601 ואילך.

(13) ראה נדה ל, סע"א — במשנה. ובגמ' שם, ב.

יבמות פ, רע"ב.

(14) נדה ל, ב.

(15) להעיר מתנוחא תזריע ג.

ג. עפ"י מובן וואס דער ענין פון יום הולדת אלס יום טוב איז מודגש בא דעם בעש"ט און דעם אלטן רבי'ן, ווייל דאס איז די נקודת החידוש פון תורת החסידות — חסידות הכללית פון בעש"ט צוזאמען מיט חסידות חב"ד וואס איז נתגלה געווארן ע"י רבינו הזקן:

ס'איז ידוע²⁴ אז גלות איז „נמשל לעיבור“ און „גאולת ימי המשיח שיהי במהרה בימינו נמשל ללידה“²⁵, און ווייבאלד אז תורת החסידות איז „טועמי“ חיים זכו' פון דער גאולה²⁶ א הכנה והקדמה צו דער גאולה, און דורך יפוצו מעינותיך חוצה — הפצת החסידות חוצה — איז אתי מר דא מלכא משיחא (ווי משיח האט געענטפערט דעם בעש"ט)²⁷, איז מובן, אז חידוש תורת החסידות איז מעין דעם (גילוי שבזמן הגאולה —) ענין הלידה.

קיום התומצ' קען זיין אויף צוויי אופנים:

א) דער לימוד התורה וקיום המצות איז אן אופן אז דער איד און די תומצ' זיינען צוויי זאכן, ער איז א פרומער איד, איז אריינגעטאן אין לימוד התורה און איז מדקדק במצוה קלה כבחמורה, ער איז אבער מרגיש אז ס'איז דא אן „ער“, א מציאות בפ"ע (פון תומצ'), און ער לערנט תורה ומקיים מצות, ביז אז זיי זיינען ממשיך אין עס חיים, זיי ווערן

אין הלכה, ובלשון רש"י²¹: „כל זמן שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא וניתן להרגו ולהציל את אמו (המקשה לילד ומסוכנת)“ און דוקא כש"יצא ראשו" ווערט ער אנגערופן „נפש“, און דערייבער „אין נוגעים בו להורגו דהוה ל"י כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש“²¹.

דאס הייסט: כאטש אז אן עובר האט אלע רמ"ח אברים ומתנענע וכו', איז „לאו נפש הוא“, ווייל דער גדר פון א (לעבעדיקן) נפש איז — אז עס זיינען ניט קיין צוויי באזונדערע זאכן (א) א מציאות פון א גוף, וואס (ב) אין אים געפינט זיך א נפש און — חיות הנפש, ווי א חפץ וואס ליגט אין א כלי.

נאָר²² דאס איז איין לעבעדיקע מציאות. משא"כ אן עובר איז זיין נפש-חיות ניט זייערע²² נאָר של אמונ' און דערייבער ווערט ער ניט אנגערופן נפש, „לאו נפש הוא“.

און דאס איז די שמחה ביום הולדת בכל שנה ושנה, ווייל דאס איז דער טאג ווען ער איז געווארן א זעלבסטשטענדיקע לעבעדיקע מציאות, „נפש“.

21) סנהדרין עב, ב ד"ה יצא ראשו. ועד"ז במאירי שם. סמ"ע חומ"ס סי' תכה סק"ז (וראה גויא משפטים כא, כב). וראה רמב"ן נדה מד, ב. ועוד.

21) במשנה אהלות ספ"ז. סנהדרין שם. וראה גם בית האוצר מערכת א כלל ייד אם עובר נקי אדם.

22) ראה המשך תרס"ז (דלקמן הערה 61). המשך תער"ב ח"א פרי. ועוד.

22*) כי נפשו עדיין אינה מיוחדת עם גופו (אף שנמצאת בו — ראה סנהדרין צא, ב). וראה לקו"ש ח"י ע' 45 בנוגע לתחילת כניסת נפש זו הקדושה כ"י (שו"ע אה"י אורח מהד"ת סוס"י).

23) להעיר מרמב"ן שבת קז, ב ד"ה הא דאמרינו: אע"ג דהאי עובר לית ב"י בדידי נשמה כיון דגידולו תלוי בנשמת אמו העוקרו משם נוטל נשמתו ממנו. וראה מאירי שבת שם: שכל שלא נולד אינו ראוי לומר בו נטילת נשמה כדכתיב כו'.

24) ראה דרושי וארא — תנ"א נה, א ואילך. סה"מ תקס"ב ע' קלד ואילך. תיח שמות צו, ב ואילך. אה"ת שמות כרך א' ע' קלט ואילך. כרך ז — ע' בתקפדה (ע"פ מ"ז).

25) ל' התריא שם.

26) ראה לקושי ח"כ ע' 173. וש"נ.

27) כמיש בעש"ט באגרותיו הידועה — נדפסה בראש ס' כתר שם טוב. ובכ"מ.

איז באשאפן געווארן) לשמש את קוני
(זיין מציאות איז וואס ער איז משמש את
קוני) —

ווייל בכדי עס זאל זיך אויספירן
רצונו וחכמתו של הקב"ה — תורתו
ומצוותיו — דארף זיין א איד בעה"ז
הגשמי וואס זאל דאס דורכפירן. קומט
אויס, אז ס'איז מלכתחילה גיט באשאפן
געווארן א נברא — א מציאות — בפ"ע,
נאר בלויז א פרט איז (אופן קיום) רצון
השם, וואס דורך אים פירט זיך אויס
רצונו ית"י.³⁵

ולדוגמא מהלכה בפועל — „המוציא
אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף
על הכלי שהכלי טפילה לו“³⁶. ד.ה.
כאטש אז די כלי האט א שיעור און אויב
מ'וואלט עס ארויסגעטראגן פאר זיך
וואלט מען געווען חייב אויף דער
הוצאה — וויבאלד אבער זי איז גע-
ווארן א כלי צו די אוכלין שבתוכה איז
זי גיט קיין תורה-מציאות בפ"ע, נאר
„טפילה לו“ — און די אוכלין זיינען
פחות מכשיעור, איז די הוצאה (כולל
אויך הוצאת הכלי) גיט קיין הוצאה.
ווארום וויבאלד אז די כוונה פון זיין
ארויסטראגן די כלי איז צוליב די
אוכלין, איז דאס די מציאות הכלי לאמ"י
חתה, די כלי ווערט א „טייל“ — פון די
אוכלין.

ד. אין דעם זעט זיך אויך דער קשר
צווישן דעם יום הולדת פון בעש"ט און
דעם יום הולדת פון אלטן רבי'ן:

דער חידוש פון א נולד וואס ער
ווערט א „נפש'דיקע“ מציאות, איז גיט

„חינו ואורך ימינו“, וויילע זיי זיינען
חכמתו ורצונו פון דעם אויבערשטן
מקור החיים,

דאס איז מעין פון עיבור, א תינוק
במעי אמו, וואס דער עובר עצמו, כאטש
ער האט אלע אברים וכו', ס'איז דא א
לעבעדיקע²⁸ מציאות, איז אבער דער
חיות, דער לעבן, גיט זיינער נאר של
אמו, זיינע אברים עצמם „הם כמתים“²⁹.

ב) דער בעש"ט האט מגלה ומדגיש
געוועזן³⁰ דעם פנימיות ואמתיות ענין פון
„אין עוד מלבדו“³¹ — אז ס'איז נישט
קיין מציאות זולתו ית', ובמילא זיינען
ניטא צוויי זאכן — א מציאות (דער
מענטש) וועלכע איז מקיים תומ"צ —
ווארום עס איז נישט א מציאות אויסער
דעם אויבערשטן; נאר עס איז פאראן
נאר איין זאך³²: דער אויבערשטער
תורתו ומצותיו (שהוא וחכמתו ורצונו
אחד).

ובמילא איז דא איין מציאות, זיין
לעבן איז תורה ומצות.

בדוגמת ענין הלידה, עס ווערן גע-
בארן גיט צוויי זאכן, א גוף מיט א נפש
אין עס, נאר איין לעבעדיקע זאך³³.

און דאס איז מודגש בלשון חז"ל³⁴
„אני לא נבראתי (ס'איז נישט קיין בריאה
פון מציאות האדם) אלא (נאר — וואס

(28) להעיר ד. עובר ירך אמו הוא" (גיטין כג, ב.
ובכ"מ. וראה בהנמלן בלקוש חכ"כ ע' 60 הערה (41)
— ירך חי.

(29) ראה תו"א שם. משא"כ ראשו עס כל אברי
הנשימה אין משמשי כלום והרי הם כמתים.

(30) ראה סהמ"צ להצ"צ — מצות אחדות הוי'
פיג' וע"פ עומק יסוד הבעש"ט יו"ד.

(31) ואתחנן ד, לה.

(32) ראה סהמ"צ שם: וזהו אמתיות החסידות.

(33) ראה גם לקוש' חייט ע' 247 ואילך.

(34) משנה סוף קידושין — כג' המלאכת שלמה
ועוד שם.

(35) וראה בכהנ"ל גם לקוש' חלק יו"ד ע' 102
ואילך.

(36) משנה שבת צג, סעי'ב. רמב"ם הל' שבת
ספ"ח.

ענין פון אמונה. הגם אז דער כח האמונה נעמט דורך אלע כחות הנפש און פועל'ט אויף זיי אין אן אופן פון חיות, וואס נעמט זיי דורך, וכמש"נ⁴¹ וצדיק באמונתו יחי' — איז עס אבער נישט מכריח אז דער חיות האמונה נעמט דורך יעדן כח אויך אין ענינו הפרטי, נאר דעם ענין הכללי פון יעדן כח, וואס איז פארבונדן מיט דער נקודת האמונה פון דער נשמה.

ולדוגמא: די אמונה קען זיין נישט נאר באופן מקיף, וואס גנבא אפוס מחתרתא רחמנא קריא⁴², נאר עס נעמט אים דורך אויך אין הנהגה בפועל, ביז אז עס פועל'ט אויך אויף זיין ראית העין, אז תמורת זה וואס מצד עצמו זעט זיך די וועלט אלס א מציאות גשמיית בפ"ע (וואס איז בסתירה צו רוחניות ועאכו"כ צו אלקות), פועל'ט זיין אמונה אז ער זעט נישט (בראית עין לא בשרי) וועלט אלס א סתירה צו אלקות. די אמונה פועל'ט אבער נישט אז ער זאל זען⁴³ דעם כח הפועל בנפעל⁴⁴.

(41) חבקוק ב, ד. וראה מכות בסופה (כד, א).

תניא פליג (מב, ב).

(42) ברכות סג, א (ג' הע"י).

(43) להעיר ממאמר הצ"צ לפני הסתלקותו (סה"ש תשי"ב ע' 103). אז ער זעט נישט דעם גוף נאר אור הנשמה. ולהעיר ממה שאמר הה"מ (סה"ש תשי"ג ע' 155). אין די ג' ימים אחרונים פון מסירת הפקדון — הסתלקות — זעט מען נאר דעם דבר הוי' וואס אין יעדער גשמי וואס דער דבר הוי' איז דער מהות פון דעם גשמי, וכו' מהמובא בבית רבי ח"א פכ"ב (מו, א) הערה א שאיוה ימים לפני הסתלקותו שאל אדה"צ להצ"צ, האתה רואה את הקורה ונתפלל נכדו מהירע השאלה, וא"ל רבינו תאמינו לי שאנינו רואה עתה כ"א את האין האלקי המח"י כ"י.

(44) ע"ד שהה"מ הכיר פרטי כח האומן הפועל שהי' סומא בעין אחת (שער האמונה ספכ"ו, ובכ"מ). ובשער האמונה שם: שא"א להיות זה כ"א במי שיכול להכיר בכל רוחני שבגשם עד כללי אור החיות האלקי הרוחני שהוא כח ומקור לכל פעולה.

(נאר) מצד דעם כללות ענין החיות, נאר (בעיקר) פארבונדן מיט די פרטים:

דאס וואס אן עובר איז נישט קיין "נפש" און איז נאר א טפל און פרט (ירד) אין אמו, זעט זיך דאס אן (בעיקר) אין דעם אז ס'זיינען נישט די פעולות פון די חושים ואברים, ווי די גמרא זאגט: דארטן³⁷ ולמה³⁸ הולד דומה במעי אמו לפינקס מקופל ראשו בין ברכיו כ"י ואוכל ממה שאמו אוכלת כ"י, ד.ה. אז כאטש דער עובר האט דעם חיתוך כל האברים, ראש עינים ואזנים, איז "ראשו מקופל ומונח בין ברכיו, שאינו משמש כלום שאינו מחשב ומהרהר", און אויך "עינים לו ולא יראה ואזנים ולא ישמע כ"י"³⁹.

און אין דעם באשטייט דער אויפטו פון א נולד וואס ער ווערט א נפש בפ"ע, נישט נאר בכללות חיות הגוף, נאר עס הויבט זיך אז די פעולה פון זיינע חושים ואברים, יעדערער בפ"ע.

און דערפאר (בנמשל) זאגט מען אז ח"י אלול איז דער "יום הולדת" פון "שני המאורות הגדולים" בחדא מחתא — ווייל, כידוע⁴⁰, באשטייט "דער חידוש" פון רבינו הזקן מיט זיין תורת החסידות⁴¹ — חסידות חב"ד — אויף תורת חסידות הכללית פון בעש"ט אין דעם וואס דער בעש"ט האט אויפגעטאן א חיות כללי אין תומ"צ, דורכן גילוי הנשמה פון יעדן אידו, וואס בכללות האט זיך דאס אויסגעדריקט אין דעם

(37) הלשון כאן הוא בתרי"א שם. ובגמרא הוא בשנינו לשון וסדר. ואכ"מ.

(38) תרי"א שם. וראה בשאר מקומות שבהערה 24. ובתרי"ח שם (ע"ב). ואבריו כדומם ממש בלתי פועלים שום פעולה כלל. ובתרי"א שם: אין משמשין כלום והרי הם כמתים (כנ"ל).

(39) ראה גם לקושי ח"ט שם. ובכ"מ.

(40) סה"ש תשי"ג ע' 142.

יום הולדת ווי ער איז נוגע צו יעדן איינעם באופן גלוי ביז אז ער זאגט באמתית „גוט יום טוב“ צו אידן, איז בשעת ס'איז דא דער גילוי און פעולה פון תורת החסידות הכללית פון בעש"ט דורך און צוזאמען מיט תורת חסידות חב"ד ע"י רבינו הזקן. ווייל דעמאלט טוט זיך אויף אז א איד ווערט א פול-שטענדיקע „נפש-מציאות מיט אלע פרטים.

ה. יעדער ענין שנתגלה ע"י צדיקים ווערט דאס געזאגט לכל לראש בתור-תתם. איז אויך דער ענין הנ"ל אין דער שייכות פון דעם בעש"ט מיטן אלטן רבי'ן זעט זיך בגלוי און בהדגשה אין דער תורה וואס דער בעש"ט האט גע-זאגט בש"פ כי תבוא חיי אלול⁴⁷ בשנת תרנ"ב [ווי דער רבי דער שווער האט דערציילט⁴⁸ וועגן זיין פאטער, דער רבי נ"ע, ווי ער האט געהערט די ז' תורות וואס דער בעש"ט האט געזאגט יענעם חיי אלול אין גן עדן⁴⁹]:

די ערשטע תורה האט דער בעש"ט געזאגט אחר קבלת שבת אייפן פסוק⁵⁰ „והי' כי תבוא אל הארץ גו'“ ופי' ארץ ל' מרוצה, כי בתיבת ארץ יש ב' פי' כדאיתא במדרש⁵¹ למה נק' שמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה וארץ ל' מרוצה⁵².

(47) כהקביעות דשנה זו (תשמ"ג).

(48) שמע"צ תרצ"ז אטוואצק, מרשימת השומעים (נעתק בס' שבהערה הבאה).

(49) היום יום — חיי אלול (בקיצור צפת). כתר שם טוב בהוספות ס"ג. וש"נ. וראה גם לקריש ח"ט ע' 338 ואילך.

(50) ריש פרשתנו (כו, א).

(51) ב"ר פיה, ח.

(52) תרי"א ד"ה כי כאשר (א, סע"ג ואילך). סה"מ תקס"ה ח"ב ע' תשיב. אוה"ת בראשית ח"ג תפ"א, ב ואילך. ח"י תתרג, א ואילך. וראה גם סה"מ עטר"ת ע' תקכב. ועוד.

[ע"ד ווי דער חיות כללי, דאס וואס דער מענטש לעבט: דאס נעמט דורך אלע אברים און דאס ווערט פאר-איינציקט מיט זיי — דאס איז אבער נישט פארבונדן מיטן ענין פרטי פון יעדן אבר, נאר מיט דער נקודה כללית פון אלע אברים (וואס זיי זיינען א טייל פון גוף האדם)].

דער אלטער רבי האט אבער ממשיך געווען א חיות אין יעדן כח פון דער נשמה (און אין יעדער עבודה אין תומ"צ) אויך מצד דעם תוכן פרטי פון דעם כח (ע"ד ווי דער חיות פרטי וואס איז אויסגעמאסטן לויטן ענין פרטי פון יעדן אבר): אז די אמונה קומט אראפ און נעמט דורך אויך שכל האדם, ביז — אז זיין שכל גופא פארשטייט און איז מכריח אלקות.

ביז יעדער פרט פון דעם איד איז גע-ווארן א נפשדיקער מצד ענינו: אג-הויבנדיק פון חב"ד שבנפש, דער גילוי אלקות בשכל איז באופן אז אין אים ווערט דערהערט אז כל מציאותו איז אויף צו פארשטיין אלקות: און פון די מוחין קומען די מדות ולפי אופן המוחין⁴⁵, עס איז נרגש אז כל מציאותה פון מדת האהבה איז כדי עס זאל זיין אהבת ה'. ועד"ז במדת היראה ושאר מדות. און דעמאלט איז יעדער כח מצד ענינו א נפשדיקער, זיין לעבן איז אלקות.

און דעריבער האט דער רבי נ"ע גע-זאגט „היינט איז דער יום הולדת פון אונזערע שני המאורות הגדולים“ בחדא מחתא (און ערשט דערנאך מפרש גע-ווען יעדן איינעם בפ"ע) — ווייל דער

(45) ראה ספר הערכים חב"ד ח"א ערך אברים ושי"נ.

(46) משא"כ בחסידות תג"ת — שבאין מן האמונה או שהמוחין רק דרך מעבר. ואכ"מ.

אחד מישראל" — דאס איז בכללות דער גילוי פון תורת החסידות הכללית וואס דער בעש"ט האט אויפגעטאן, גילוי רצון עצמי שבנשמה וואס איז פאראן בא יעדער אידן,

(ב) און די עבודה וואס דארף אין דעם זיין — „וישבת בה — דאס זאל זיין בהתיישבות, ולקחת גו' ושמת בטנא — מלביש זיין די אורות אין כלים" — איז ענין חסידות חב"ד, אז דעם רצון ומרוצה פון דער נשמה טראגט מען אראפ בפרטיות, אורות בכלים. דאס ווערט דערהערט און אויפגעטאן אין יעדן כח פרטי פון דעם אדם, וכנ"ל.

און אין דעם איז דער בעש"ט מדגיש אז דאס זיינען ניט קיין צוויי עבודות וענינים — „דו זאלסט צוקומען צו דעם רצון ומרוצה כו' און (א) צווייטע זאך) עס דארף זיין די עבודה צו אראפטראגן דאס בהתיישבות",

נאר דאס איז געזאגט געווארן אלס איין ענין: „אז דו וועסט צוקומען כו'". — ד.ה. אז בא דיר איז געווארן די לידה, עס האט זיך אין דיין מציאות גופא אנגעהערט און נתגלה געווארן די „מתנה מלמעלה בירושה בכל אחד מישׁ־ראל", דער „רצון ומרוצה" של הנשמה, דארף זיין די עבודה אין דעם — „מלביש זיין די אורות אין כלים" — עס זאל אראפקומען אין חב"ד, ועל ידיהם — בכל כחות נפשו כנ"ל, און דעמאלט איז דאס שלימות הלידה.⁵⁷

ו. עפ"ז יש לבאר דעם המשך אין דער תורה „והלכת אל המקום הוא ענין

וה' כי תבוא אל הארץ — אז דו וועסט צוקומען צו דעם רצון ומרוצה — אשר ה"א נותן לך נחלה וירשתה — וואס דאס איז א מתנה מלמעלה בירושה⁵⁸ בכל אחד מישראל, דארף זיין די עבודה אין דעם — וישבת בה — דאס זאל זיין בהתיישבות — ולקחת גו' ושמת בטנא — מלביש זיין די אורות אין כלים — והלכת אל המקום — הוא ענין השגחה פרטית — אשר יבחר ה' אלקיך — אז א איד גייט אין אן ארט, איז דאס ניט וואס ער גייט נאר מי פירט עס, די השגחה העליונה. איז אז ער קומט אין אן ארט איז די כוונה — לשכן שמו שם — לפרסם אלקות בעולם.

וויבאלד אז די תורה איז געזאגט גע-ווארן ע"י הבעש"ט ביום ח"י אלול און דאס איז געהערט געווארן ע"י נשיאי חב"ד⁵⁹, איז מובן⁶⁰, אז אין דעם איז מודגש די נקודה און חידוש פון דעם טאג פון ח"י אלול — ענינו פון בעש"ט און דעם אלטן רביין.

יש לומר (בדרך אפשר) אז דא זיינען צוויי ענינים וואס דער בעש"ט זאגט:

(א) „וה' כי תבוא אל הארץ — דו וועסט צוקומען צו דעם רצון ומרוצה אשר ה"א נותן לך נחלה וירשתה וואס דאס איז א מתנה מלמעלה בירושה בכל

(53) ראה ב"ב (קכט. ב. קלג, א) בענין מתנה במי שראוי ליורשו. ונת' באוה"ת בראשית ח"א טז, ב ואילך.

(54) פרשתנו שם, ב: ולקחת . . . לשכן שמו שם.

(55) היינו — גם בעלמא דין, כי בגי' היו כל החסידים גי' (וראה הערה הבאה).

(56) ומובן גי' ששייך ענין זה לכאורא, מכיון שבעת אמירת התורה הנ"ל (והתורה הב' דלקמן, משאיך שאר התורות) היו שם גם תלמידי הבעש"ט ותלמידיהם וחסידים (בכלל) וגם נשים (ראה בהמשך הרשימה בכתר ש"ט שם. וראה לקו"ש שם).

(57) ע"פ הנ"ל בפנים תומתק ההקדמה של כ"ק מרח"א אדמו"ר לתורות הנ"ל שבלקו"ד ח"ב (שמא, א ואילך) שאינו מספיק הענין דאמונה בה' אלא שצריך להתייגע שאלקות יבא גם בהשגה, וע"י ההשגה באלקות נעשה אמונה טהורה כו'. עיי"ש.

דער ערשטער תורה, דעם ענין וואס עס דארף זיין בהתיישובת ולקחת גר' ושמת בטנא מלביש זיין די אורות אין כלים — דער ענין פון אראפטרעגן אין פרטים — חב"ד?

ו"ל דעם ביאור בזה:

דער חילוק צווישן אן עובר און א נולד (ניט נאר אין מציאותו לגבי עצמו, נאר אויך ובעיקר כלפי הזולת), אז אן עובר זיינען עניניו ופעולותיו לעצמו, און זיי האבן ניט קיין שייכות והשפעה צו דעם עולם שמחוץ. משא"כ ווען דער קינד ווערט געבארן, איז יעדער פעולה במציאות אויך חוץ ממנו, אנהויבנדיק פון דעם רגע הראשון שנולד, ווען זיין צעקה הערט זיך בחוץ⁶⁰ און זיין פעולה בידיים ורגלים ווערט געזען און געפילט פון אנדערע.

און דערפאר, איז אלס המשך צו דער „לידה“ פון א אידן, דאס וואס זיין תומצ' און זיין חיות נפש — דער רצון ומרוצה של הנפש קומט אראפ ביז אין אורות און כלים — ברענגט דאס במילא אויך דער פרסום אלקות, אז וואו ער קומט דערהערט ער אז די כוונה איז אויף מפרסם זיין אלקות בעולם.

דער טעם דערפון ברוחניות: דער חילוק פון א זאך וואס ווערט באלעבט פון א צווייטער זאך און א חיות עצמי איז⁶¹: א זאך וואס ווערט באלעבט פון א צווייטן קעז ניט מח' זיין אנדערע, דוקא חי בעצם קעז פון אים זיין חיות להחיות, עס קומט צו א צווייטע זאך נעמט עס

השגחה פרטית . . אז ער קומט אין אן ארט איז די כוונה לשכן שמו שם — לפרסם אלקות בעולם.

דלכאורה: אין הכי נמי, דאס איז אויך פארבונדן מיט די יסודות פון שיטת הבעש"ט, דער ענין פון השגחה פרטית און מפרסם זיין אלקות וואו א איד קומט⁶² —

וואס איז אבער דער קשר מיט התחלת התורה, והי' כי תבוא אל הארץ . . ולקחת . . ושמת בטנא — מלביש זיין די אורות אין כלים?

אין דער רשימה⁶³ ווערט דערציילט וועגן דער צווייטער תורה וואס איז גע- ווען אחר תפלת ערבית, אז „אמר עוד הפעם התורה הקודמת והוסיף: והי' כי תבוא — בכדי אויף צוקומען צו דעם רצון וואס איז במתנה בא יעדערן, הוא ע" — לשכן שמו שם — מוסר נפש זיין זיך לפרסם אלקותו בעולם. וואס איז דער מסירת נפש אין דעם — מיט א ברכה ופסוק תהלים.

דאס איז אבער ניט מספיק לבאר די שייכות פון די צוויי ענינים אין דער תורה הא, ווארום פון המשך הלשון „אמר עוד הפעם התורה הקודמת והוסיף“ איז משמע, אז די הוספה בתורה שני' איז אן ענין ותורה בפ"ע, א הוספה, ניט (נאר) א הסבר אויף דער תורה הראשונה.

אויך: עפ"ז איז בלויז מובנת די שייכות פון „לשכן שמו שם“ מוסר נפש זיין לפרסם אלקותו בעולם, מיט „והי' כי תבוא“, דער רצון וואס איז במתנה בא יעדערן וואס איז כללות החידוש פון תורת הבעש"ט, ניט מיטן עיקר פרט אין

(60) ראה תירא (וועד"ז בשאר המקומות שבהערה (24), „שאז מוציא הקול כמ"ש רז"ל (נדה מב. ב. טושי"ע יו"ד סקצ"ד סי"ב) שהוא סימן הלידה דשמע"י לולד דצויף.“

(61) המשך מכתב ש' חנוך וברכה.

(58) ראה כתר שם טוב בהוספות סקצ"ג ואילך.

(59) הנ"ל הערה 48, 49.

פון אלקות איז שכל⁶⁴, איז לכל לראש
נוגע צו מסביר זיין הנ"ל אין שכל, ביז
אין שכל אנושי. און דורך דעם וואס
אויך שכל האדם דערהערט און אנער-
קענט אחדות ה' הנ"ל, ביז באופן אז עס
ווערט כל מציאותו פון דעם שכל צו
פארשטיין אלקות, קומט דאס אראפ אין
„השבות אל לבבך“⁶⁵, אין מדות שבלב,
וואס די פעולה בשלימות אין מדות
שבלב איז ווען דאס קומט דורך שכל
האדם [ווי דער רמב"ם פסקנ'ט אזוי
להלכה⁶⁶], „והאיד היא הדרך לאהבתו
ויראתו בשעה שיתבונן בו“⁶⁷, ועי"ז אין
די כחות התחתונים, ביז עס ווערט דער-
הערט אחדות ה' - איז דער גאנצער
וועלט ובכל עניני העולם⁶⁸.

און דעריבער זעט מען אז ווי דער
ענין פון „לפרסם אלקות בעולם“ קומט
אלס המשך און א פרט אין דעם אויפטו
פון חב"ד אין תורת החסידות הכללית
„ולקחת גוי ושמת בטנא, מלביש זיין די
אורות אין כלים“ — קומט צו אין דעם א
חידוש,

ווייל נוסף ע"ז וואס ווען זעט מען אז
דאס איז רצון ומרצה פון עצם הנפש,
וואס קומט אראפ אין חב"ד — ניט אז
ענין וואס איז פארבונדן מיט זיין מצי-
אות ותענוג — דוקא ווען מ'זעט אז דער
מענטש פארבויגט אויף דער עבודה מיט
זיך (זיין השכלה אין אלקות, עבודתו

דורך און מאכט דאס לעבן. און ווי-
באלד אז אלקות ותומ"צ איז א חיות
עצמי, איז בשעת דאס ווערט די מצי-
אות פון א איד, דאס איז זיין נפש,
במילא⁶², וואו א איד גייט פועל'ט ער
און איז מפרסם אלקות בעולם⁶³.

ז. אע"פ אז דער ענין פון פרסום
אלקות בעולם האט זיך אנגעהויבן
דורכן בעש"ט נאך איידער דעם גילוי
תורת חסידות חב"ד דורך דעם אלטן
רבי'ן — קומט צו אין דעם פרסום
אלקות ווי דאס איז לאחרי גילוי תורת
חב"ד, אז „די אורות“ קומען אראפ „אין
כלים“.

די הסברה בזה:

דער אויפטו פון דעם אלטן רבי'ן מיט
תורת חסידות חב"ד איז ניט נאר מצד
דער אויסגעטיילטקייט פון חב"ד של
האדם פון אנדערע כחות הנפש [און
דערפאר איז נוגע אז תורת החסידות —
אלקות — זאל דערהערט ווערן אויך אין
שכלו של האדם],

נאר ווייל די כוונה איז — לעשות לו
ית' דירה בתחתונים, עס זאל דערהערט
ווערן אז אין עוד מלבדו, אין מציאות
העולם ומצד העולם, און וויבאלד אז
התחלת המציאות וואס איז נבדל כביכול

62) ראה שם ע' קצ"ח (ובכ"מ) הגוף חי ממנו
שלא ע"י התעסקות דכאשר הנפש הוא שייך להגוף
הרי הגוף ממילא חי ממנו.

63) להעיר מר' הענינים (סה"מ תש"ח ע' 295
ואילך — ענין ר"ט) שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר
בדברי אביו ע"ד תורת החסידות, חיות עצמי דתורת
החסידות הוא חי בעצם. חי בעצם הוא חי להחיות.
תורת החסידות מחי' נפשות. רבינו במסירת נפשו
הקי' על תורת החסידות פעל למעלה, אשר בכל זמן
ובכל מקום שילמדו תורת החסידות בספר או בעל
פה, יפעל על השומעים. ועי' הנ"ל בפנים תומתק
השייכות ביניהם. ואכ"מ.

64) כי הרצון — הוא תנועה בנפש (וגילוי)
מציאותו הוא בשכל ומדות ומחזק.

65) ואתחנן ד, לט.

66) ה' יסודות פ"ב ה"ב.

67) ראה ד"ה פדה בשלום תרפ"ה בסופו, וכוונה
העצמית שהטבע ממש יח' אלקות והענינים שלמטה
יהיו כלים לאלקות דזה בא ע"י רבינו בהתלבשות
בהשגה דוקא כ"י.

כ"ק מו"ח אדמו"ר האט מען געזען בפועל ווי די השגחה העליונה האט אים געפירט בכל מקום „לשכן שמו שם — לפרסם אלקות בעולם“, כפשוטו אין דער גאנצער וועלט — ובפרט דורך זיינע שלוחים כו' בכל קצוי תבל.

און אויך דער פרסום איז געווען בכל האופנים: סיי דורך מגלה זיין די טיפסטע ענינים אין תורת החסידות, סיי דורך מפרסם זיין עניני תורה, נגלה און חסידות, אין פארשידענע שפראכן — ביז למטה ביותר פאר תינוקות שנשבו כו', ביז פועל'ן אויף א אידן צו היטן שבת, טהרת המשפחה, לייגן תפילין וכיו"ב.

וואס דורך דעם פועל'ט מען אויף דעם אידן אז ביי אים זאל זיך דערהערן דער „אני היום ילדתיך“⁷², ער ווערט געבאָרן אלס איד, א לעבעדיקער „נפש“, אז זיין גאנצע מציאות איז תורה און אידישקייט,

און דאס איז נאך מער ממהר די גאולה בפועל במהרה בימינו, דורך משיח צדקנו, ווען עס וועט זיין בגלוי די לידת עם ישראל — „חלה גם ילדה ציון את בני“⁷³, במהרה בימינו ממש.

(משיחות ח"י אלול תשמ"א, תשמ"ב)

באהבה ויראה) און גייט מפרסם זיין אלקות בעולם שמחוץ הימנו⁶⁸,

איז אויך בנוגע דער עבודה גופא, כשם ווי ס'איז נוגע אז דער פרסום אלקות מצד האדם זאל געטאן ווערן בכל כחות נפשו, ער זאל מפרסם זיין אלקות בהבנה והשגה, וע"י מדותיו ושאר כחות נפשו, ביז צו כח העשי' שלו — לייגן תפילין מיט א אידן, אנקלאפן א מזוזה בפתח ביתו, ועד"ז בשאר מצוות,

איז עד"ז נוגע אויסנוצן יעדער מיטל ואופן אויף מפרסם זיין אלקות לויט דעם מצב המיוחד שבכל זמן ובכל מקום, וואס דורכדעם איז מען מברר ומעלה אויך דעם מכשיר וענין מסוים⁶⁹ אין וועלט לעבודתו ית"ו⁷⁰, וואָרעם יעדער מכשיר ודבר בעולם איז „לא בראו אלא לכבודו“⁷¹.

ח. עפ"ז איז אויך מובן וואס די תורת הבעש"ט הנ"ל איז נתגלה גע- וואָרן דורך כ"ק מו"ח אדמו"ר, ווייל בא-

68 להעיר ממכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר שנדפס בספר השיחות תשה בסופו. אג"ק שלו ח"ח ע' תצו ואילך.

69 ראה לקו"ש חט"ו ע' 43 ואילך.

70 וע"י הפועל שבוה — הו מצד האדם (שפירסום אלקות הוא בכל כחות נפשו) והו בעניני עולם (שהוא לפי אופן הזמן והמקום כו' שע"ז מברר ומעלה כל עניני העולם כו'), עשיית דירה לו ית' בתחתונים, בפועל, נתוסף בגילוי העצמות ובגילוי הרצון שבנשמה, ובמילא בהדרתו בחי' כו'.

71 אבות ספ"ו.

72 תהלים ב, ז. וראה לקו"ש ח"ב ע' 605 ואילך.

73 ישע"י סו, ח.

נצבים

עובר זיין אויף תומ"צ, וועט ער זיי ניט דארפן מרחק זיין פון זיך (היפך פון זיין שבועה לאבותיך).

דאס הייסט, אז דער „למען הקים גו“ באציט זיך ניט צום „לעברך בברית גו“ (אז „הקים גו“ איז די מטרה פון דער כריתת ברית), נאר (א טעם) אויף „כל כך הוא נכנס לטרוח“ — די טרחא של הקב"ה איז „למען“, כדי צו פארזיכערן אז אידן וועלן בלייבן „לו לעם“. . כאשר דבר לך גו"י.

דער פירוש איז אבער ניט פאר-שטאנדיק: דער ענין פון „הקים אותך גו“ לו לעם והוא יהי לך לאלקים“ און שמירת המצוות זיינען דאך תלוי זה בזה, כמפורש בכמה פסוקים — און ווי די מפרשים הנ"ל זאגן אליין דא גופא (כנ"ל), אז אויב אידן וועלן ח"ו עובר זיין אויף תומ"צ, וועט דער אויבערשטער זיי דארפן מרחק זיין (היפך השבועה ש"אינו יכול להבדל מכם") —

איז פארוואס דארף מען מחדש זיין און לערנען אז דער „למען הקים גו“ באציט זיך (ניט אויף המפורש בכתוב „לעברך בברית גו“, נאר) אויף „כל כך הוא נכנס לטרוח כו“, וואס שטייט ניט אין פסוק — בשעת מען קען לערנען כפשוטו (און במילא דארף עס רש"י גארניט זאגן), אז די מטרה פון „לעברך בברית גו“ — די כריתת ברית אויף שמירת המצוות — איז „למען הקים

א. אין אנהויב סדרה ווערט דער-ציילט וועגן דער כריתת ברית פון דעם אויבערשטן מיט אידן — „לעברך בברית ה'א גו' למען הקים אותך היום לו לעם גו"י. שטעלט זיך רש"י אויף „למען הקים אותך היום לו לעם“ און איז מפרש: כל כך הוא נכנס לטרוח למען קיים אותך לפניו לעם.

דארף מען פארשטיין: וואס איז דא רש"י מחדש אין דעם פירוש פון די ווערטער „למען הקים גו“ (ווי מזואלט זיי געלערנט אן פירוש רש"י)?

מפרשים¹ לערנען, אז רש"י אין שווער: דער צורך פון דער כריתת ברית איז דאך געווען (ניט „למען הקים גו“ לו לעם“, נאר) „כדי שיפחדו מהם ויקיימו את התורה“, א כריתת ברית אויף שמירת המצוות — איז וואס זאגט דער פסוק „לעברך בברית גו' למען הקים גו' לו לעם“?

פארענטפערט רש"י, אז דער פסוק קומט ניט זאגן דעם צוועק פון דער כריתת ברית, נאר דאס איז א טעם פאר-וואס „כל כך הוא נכנס לטרוח“ (אויף דעם אויבערשטנס טרחא צו כורת ברית זיין מיט אידן): היות אז „דבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת“ (ווי רש"י איז מבאר גלייך אין דעם דיבור-המתחיל שלאח"ז), האט דער אויבערשטער געמוזט כביכול כורת זיין א ברית מיט אידן אז זיי זאלן ניט

(5) וכן משמע בתנחומא פרשתנו ג (כמו שצ"י

בס' זכרון כאן שזוהו מקורו דפרש"י זה).

(6) ראה יתרו יט, ה"ו. ר"פ בחוקותי (כו, ג. שם,

יב). ועוד.

(7) ל' רש"י בדיה שלאח"ז.

(1) כט, יא"ב.

(2) רא"ם, גי'א ושפ"ח.

(3) לשון הרא"ם.

(4) וברא"ם כאן משמע שכל זה הוא דיבור אחד.

וכן משמע בדפוס ראשון ושני.